

חילוק התוספות בין מעידים על שטר למעידים מכח שטר

הגמרא ביבמות (לא:) מבררת מדוע לא תקנו זמן בקידושין, לדעת הסובר שבגט תקנו זמן משום שמא יחפה על בת אחותו [שאשתו - בת אחותו - תזנה, ויכתוב לה גט ויתנו לה ויטען שגירשה עוד לפני שזינתה. ולכאורה ה"ה בקידושין תטען שהתקדשה אחר הזנות].

וביישובה השני מבארת הגמרא שתקנת זמן בקידושין לא תועיל למנוע מהבעל לחפות על בת אחותו, כי אם נניח את השטר אצלה - תמחק את הזמן המוקדם ותטען שהתקדשה אחר הזנות. וכן אם נניח השטר אצל הבעל, הרי יש לחשוש שמא יחפה על בת אחותו. והנחה אצל עדים, אף היא לא תועיל, כי אם זוכרים העדים מתי היה זמן הקידושין, אם כן יבואו ויעידו מתי אירעו הקידושין, ומה הצורך בזמן שבשטר. ואם אינם זוכרים מתי היה זמן הקידושין, לא יוכלו להעיד על זמן הקידושין מכח מה שראו בשטר, שהרי "מפיהם" אמר רחמנא ולא 'מפי כתבם'. והגמרא מוסיפה לבאר מדוע אי אפשר לומר ככל הדברים האלה גם ביחס לשטר גירושין.

והקשו התוספות (ד"ה דחזו) ממה שדנה הגמרא בבא קמא (צח.) לגבי שורף שטרותיו של חברו, שאם יש סהדי שיודעים מהשטר, ליכתבו ליה שטרא אחרינא. ומבואר שאין בכך חסרון של 'מפיהם' ולא מפי כתבם, ואילו בסוגייתנו מבואר שעדים שיעידו על זמן הקידושין לפי מה שזוכרים מן השטר, הוה מפי כתבם, ועדותם פסולה.

ויישבו התוספות: ואומר ר"י, דהכא נמי אם היו מעידים שכך ראו בשטר - שפיר הוה עבדי, דהרי הם כאילו מעידים 'ראינו עדות שנתקבל בבית דין', דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין. אבל חיישינן שמא לא יעידו שכך ראו בשטר, אלא שמא יעידו על המעשה עצמו כאילו הם זוכרים, והם אינן זוכרין אלא על פי הכתב, ע"כ. דהיינו שיש חילוק בין עדים המעידים על ה'עדות', כגון שמעידים שראו עדות שנתקבלה בבית דין, או שמעידים שראו שטר שכתוב בו כך וכך - שאז עדותם כשרה ואין זה 'מפי כתבם', ובין עדים המעידים על ה'מעשה', שמעידים בעקבות ראייתם בשטר שכך וכך היה המעשה - שאז עדותם פסולה משום 'מפי כתבם'.

יסוד השערי יושר בגדר עדות בדיני ממונות ונפשות שאינה בירור אלא קיום

ובשערי יושר (ש"ז פכ"ג) העיר רבי שמעון שקאפ זצ"ל שלכאורה אינו מובן מה הנפקא מינה אם מעידים בשינוי לשון, כי לכאורה אין חילוק בעצם העדות ובשתי העדויות מעידים סוף סוף שאשה זו התקדשה בתאריך פלוני, ומדוע נפסול עדותם כיון שנוסח עדותם היה על המעשה והם אינם יודעים אלא מהשטר. וביותר, שהרי בגמרא מבואר שטעם הפסול הוא משום 'מפיהם' ולא מפי כתבם, ואילו העולה מדברי התוספות שהפסול הוא מדין עדות שקר, שמעידים על המעשה עצמו בשעה שאינם יכולים להעיד אלא על השטר.

כדי לבאר זאת מקדים הגרש"ש ומחדש שיסוד ענין העדות שאמרה התורה 'על פי שנים עדים יקום דבר' בדיני ממונות ובדיני נפשות, חלוק מדין עדות לגבי איסור והיתר. כי באיסור והיתר גדר העדות הוא גדר של בירור בלבד, דהיינו שכשאדם שומע מעד שהוא מוחזק בכשרות על דבר כלשהו שהוא מוותר או אסור, אמרה תורה שמעתה ראוי לו להתנהג עם הדבר כאילו ראה הוא בעצמו שדבר זה אסור או מותר.

שונים מכך דיני ממונות ונפשות, שם הצריכה התורה קבלת עדות בפני בית דין מומחים, וקבלת עדות מחוץ לבית דין אינה כלום. כי גדר העדות אינו בירור בעלמא, אלא גזירת הכתוב שקיום הדין נעשה על ידי עדות עדים בבית דין, ועל בית דין לפסוק את הדין על פי עדים. ואילו הבירור אין בו תועלת כלל, ולמי שאינו בית דין - אין העדים מועילים כלל. וגם היוצא חייב בדין, אינו מחויב לעדים, אלא שעליו לקיים את פסק הבית דין הנסמך מגזירת הכתוב על קיום העדים.

עדים המעידים על עדות שנחקרה מעבירים עדות הראשונים לפני הבית דין השני

אמנם על פי גדר זה צריך להבין, מדוע נאמנים עדים הבאים לפני בית דין ומעידים על עדים שבאו לפני בית דין ונחקרו, או על קיומו של שטר שלגביו נאמר "עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין". בשלמא אם גדר העדות הוא בירור, אם כן מה לי אם ביררו את עצם המעשה על ידי ראייתו או ביררו את המעשה על ידי שראו את השטר. אך כיון שהתברר שעדות אינה מבררת את המעשה אלא רק מועילה לבית דין לפסוק את הדין, אם כן מדוע תועיל עדותם על כך שהיה שטר או עדות על מעשה זה - סוף סוף אין השטר או העדות מועילים להחשיב כאילו ראו העדים השניים את המעשה עצמו.

ומחדש הגרש"ש שצריך לומר שכיון שיש עדים הבאים ומעידים שכך העידו העדים הראשונים ונחקרה עדותן בבית דין, בפועל או על ידי שטר שנעשה כמי שנחקרה עדותן, ממילא נחשב הדבר כאילו שומעים עכשיו הבית דין השני את הגדת העדות של העדים הראשונים. כי למרות שעד מפי עד פסול, זהו דוקא כשהעד הראשון לא העיד בפני בית דין כראוי, אבל כאן, שנחקרה העדות כראוי בבית דין הראשון, יכולים העדים השניים להעביר את עדות העדים הראשונים לפני הבית דין - והבית דין פוסקים את דינם על סמך אותה עדות.

מעתה, מוסיף הגרש"ש, יבואר היטב חילוק התוספות בין עדים המעידים על שראו שטר ובין עדים המעידים שראו את המעשה מכח מה שראו את השטר. כי באמת אין הטעם מצד עדות שקר,

עדות
על שטר
ועל
מעשה
מכח
שטר

יום חמישי וניסן

יבמות דף לא

שאושרים שראו את המעשה שלא ראוהו אלא ראו רק את השטר, אלא החסרון הוא בכל עצם קבלת העדות שלהם. שהרי על עדותם שראו את המעשה אין בית דין יכולים לסמוך כלל, כיון שהם לא ראו את המעשה, והשטר אין בכוחו לברר את המעשה עד כדי שנחשיב כאילו ראו את המעשה בעצמם. ומה שאנו רוצים לסמוך על עדותם, הוא משום שבעדותם מביאים לפני בית דין את עדות העדים הראשונים - ועל פי אותה עדות פוסקים בית דין את פסקם. אך כיון שהעדים לא אמרו כן, אלא סיפרו שהם ראו את המעשה מכח מה שראו בשטר, נמצא שהבית דין סומך על עדותם, ועדות זו אינה ראויה, ונמצא שהכשילו את הבית דין לפסוק שלא כדיון.

לפי זה יבואר הטעם שהזכירה הגמרא כטעם לפסול את דין 'מפיהם ולא מפי כתבם', כי אכן עיקר הפסול ב'מפי כתבם' הוא שאין עדות העד מועילה כעדות עצמית אלא באופן שזוכר את עצם המעשה, אבל מה שמוצא אצלו כתוב לזכרון דברים אינו חשוב כידיעת עצם הדבר ואינו יכול להעיד. ומדיון זה יוצא גם הפסול בעדים המעידים על המעשה מכח עדות אחרים או מכח שטר, כי כשם שמה שמשער בעצמו שהדבר אמת על פי הכתוב בכתב ידו, אינו כראיה ושמיעה, כך גם מה שמשער שהדבר אמת מחמת ששמע הגדת עדים בבית דין, אינו חשוב כראיה ושמיעת עצם הדבר.

ביאור הרשב"א שאין דיון מצטרף לעדות עם העד כיון שאולי היו העדים שקרנים

על פי זה ביאר השערי ישר את סברת הרשב"א בדין עד ודיין אין מצטרפים. דהנה בגמרא בכתובות (כא). איתא: אמר רב יהודה אמר שמואל, עד ודיין מצטרפין [שטר שכתוב בו הנפק, וחתמו הדיינין על הנפק שלו, ולאחר זמן כשהוציאו המלוה לגבות, ערער הלוח לומר מזוייף הוא. ובא אחד מעדי השטר והעיד על כתב ידו, ואחד מן הדיינים העיד על כתב ידו, מצטרפין להכשירו. רש"י]. אמר רמי בר חמא, כמה מעליא הא שמעתא. אמר רבא, מאי מעליותא, מאי דקא מסהיד סהדא לא קא מסהיד דיינא, ומאי דקא מסהיד דיינא לא קא מסהיד סהדא [שהרי עדי השטר מעידין על מנה שבשטר, והדיינין מעידים בפנינו נתקיים, ואינם מצטרפים זה עם זה]. אלא כי אתא רמי בר יחזקאל אמר, לא תציתניהו לני כללי דכיל יהודה אחי משמיה דשמואל, ע"כ. דהיינו שלמסקנת הגמרא עד ודיין אין מצטרפים. וכן העתיק להלכה הטור (חו"מ סימנים ל, מו).

ובביאור הטעם שלא מצטרפים הביא השיטה המקובצת (שם) מה שכתב הרשב"א בשם הרי"ף, שהדיין אינו מעיד אלא שבבית דינו נתחייב, אבל אינו יודע אם נתחייב באמת או בשקר. והוסיף הרשב"א לפי זה, שאינו דומה לשני עדים המעידים על הלוואה בזה אחר זה, כי שם שניהם מעידים באמת, שזה ראה כשמנה לו מנה, וזה ראה כשהודה לו באותו מנה, אבל כאן שאינו מעיד אלא על מה ששמע בבית דין, אפשר ששקר העידו.

ותמה הגרש"ש, שהרי מעצם הדין המבואר בגמרא שעד ודיין אין מצטרפין, מבואר שאילו היו אלו שני דיינים שהיו מעידים שנחקרה העדות בפניהם ונמצא חייב, היו נאמנים. ולסברת הרשב"א - גם במקרה כזה יש לומר 'דילמא הני דאסהידו עליה בבי דינא, שקרא קא מסהדי'.

אמנם לפי מה שנתבאר עד כה, יבוארו דברי הרשב"א כפשוטם. כי ודאי אם באים שני עדים ומעידים על קיום עדות שהיתה בבית דין אחר, יכולים הבית דין השני לפסוק הדין על פי זה - כי בכה"ג פסק הדין של הבית השני אינו מכח הדיינים-העדים אלא מכח העדים הראשונים, שעדותם באה לפני בית דין על ידי עדות הדיינים. משא"כ בצירוף עד ודיין, שם הרי אין שני עדים על העדות הראשונה, ועל כרחך רצוננו לדון את העדות כעדים המעידים בעצמם על המעשה - וזאת אי אפשר, כי ידיעת המעשה מכח חקירת העדות בבית דין, אינה חשובה כראיה ושמיעה, ולכן עד ודיין אינם מצטרפים.

נפקא מינה מהזכרון שמואל אם עד אחד המעיד על עדות שנחקרה מחייב שבועה

כדברים הללו חקר גם הגר"ש רזובסקי זצ"ל בזכרון שמואל (סימן מג אות ג), בדין עדים המעידים שראו עדות שנחקרה בבית דין שנאמנים ופוסקים על פיהם, אם גדרו הוא שראית עדות שנחקרה בבית דין חשובה כראית עצם המעשה. או דילמא באמת אצל העדים אינו נחשב כידיעה, רק שבית דין פוסקים על פי אותה עדות שנחקרה, והעדים המעידים שראו עדים שנחקרו בבית דין, מעבירין את עדותן הראשונים לפני בית דין זה, ובית דין זה פוסק על פי עדות הראשונים כאילו התקבלה עדותם בפניהם.

ונפקא מינה בחקירה זו מעלה הגרש"ר, באופן שעד אחד מעיד שראה עדות שנחקרה בבית דין, אם יועיל לחייב שבועה כדיון עד אחד המחייב שבועה. כי אם ראית העדות שנחקרה חשובה כראית המעשה, הרי עד אחד שראה את המעשה מחייב שבועה. אבל אם גדר קבלת העדות היא רק כאילו מעבירים העדים האחרונים את עדות הראשונים לפני בית דין, אם כן זהו רק כששני עדים מעידים על עדות הראשונים שנחקרה, אבל בעד אחד כיון שאין לו נאמנות אלא לענין שבועה, נמצא שאין כאן עדות הראשונים לפני הבית דין השני ואינם יכולים לדון כלל על פיהם אפילו לענין חיוב שבועה.

שוב הביא הזכרון שמואל את דברי הבית יעקב בביאור דברי השיטה מקובצת שעד הלואה ועד המעיד על עדות שנחקרה בבית דין אינם מצטרפים: דעד המעיד על העדות שנחקרה אינו יודע עצם המעשה, דשמא שקרו. ורק בית דין דנים על פי עדים, אבל לגבי העד המעיד על עדותם לא חשיב כידיעה, ולהכי אינם מצטרפים, עכ"ד. וביאר הגרש"ר שכוונתו כנ"ל, שכיון שעד המעיד על עדות הראשונים אינו מועיל אלא מכח העברת עדות הראשונים לפני הבית דין השני, ממילא בעד אחד אין לו שום נאמנות על דבר זה - ואין כאן עדות בפני בית דין, וכיצד תצטרף עדותו לעדות העד המעיד על ההלוואה.

"חקר הגר"ש

רוזובסקי

זצ"ל,

בדין עדים

המעידים

שראו עדות

שנחקרה, אם

ראית העדות

חשובה

כראית עצם

המעשה,

או שהעדים

מעבירים

את עדות

הראשונים

בפני בית

דין זה "

החידוש היומי מוקדש

להצלחת התורם

בכל ענייניו ברו"ג